

DİN BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI
DİN BİLİMLERİ TARİHİ
CİLT I

Editörler

Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK - Prof. Dr. Mehmet Cem ŞAHİN

DİN BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI

DİN BİLİMLERİ TARİHİ

CİLT I

Editörler

Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK - Prof. Dr. Mehmet Cem ŞAHİN

Yazarlar

Asım YAPICI - Emine ÖZTÜRK - Mehmet Cem ŞAHİN - Mustafa ALICI - Mustafa ÜNAL
- Tuncay İMAMOĞLU - Çetin DOĞRU -

ISBN: 978-625-382-097-8 (Tk) 978-625-382-098-5 (1.c)

E-ISBN: 978-625-382-099-2 (Tk) 978-625-382-100-5 (1.c)

DOI: 10.54637/vizetek.9786253821005

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Sayın okuyucularımız, bandrolsüz yayınları satın almamanızı diliyoruz.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yayın Tasarımcısı / Koordinatörü: Seda AYĞÜN

Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Ahmet TUNÇDEMİR

Baskı: Ankara | Aralık, 2025

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizetekiayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA

Tel.: 0 (312) 395 85 71

Matbaa Sertifika No: 47479

DİN BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI
DİN BİLİMLERİ TARİHİ
CİLT I

Editörler

Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK - Prof. Dr. Mehmet Cem ŞAHİN

Ankara, 2025

ÖNSÖZ

Din sosyolojisinin, dinler tarihinin, din felsefesinin, din antropolojisinin, din eğitiminin, din fenomenolojisinin ve din psikolojisinin tarihini bir araya getiren bu kitap, aslında tek bir büyük sorunun farklı disiplinlerde yankılanmış hâlidir: **İnsan, inançla birlikte kendisini ve dünyasını nasıl anlamlandırdı ve bu anlamlandırma serüveni bilimsel düşünce içinde nasıl bir yol aldı?**

Bu kitap, işte tam da bu serüvenin **disiplinler-arası tarihini** anlatıyor.

Neden Böyle Bir Kitap?

Bugün ilahiyat, sosyal bilimler ve beşerî bilimler alanında çalışan pek çok araştırmacı, din olgusunu farklı disiplinlerin kavramlarıyla incelemeye çalışıyor:

Sosyolog “dinin toplumsal işlevini” soruyor,
psikolog “dinin bireysel tecrübeye neye tekabül ettiğini”,
filozof “dinin hakikat iddiasını ve anlam dünyasını”,
antropolog “dinin kültürel ve sembolik dokusunu”,
eğitim bilimci ise “dinin nasıl aktarılması gerektiğini” tartışıyor.

Fakat çoğu zaman, bu soruların **tarihsel arka planları**, disiplinlerin kendi iç gelişim seyirleri ve birbirleriyle kurdukları etkileşimler ikinci planda kalıyor. Her bir alan, sanki “hep böyleymiş” gibi, hazır kavram ve kuramsal çerçevelerle ele alınıyor.

Bu kitap, tam da bu noktada devreye girerek şunu yapmayı hedeflemektedir:

Her bir alanı sadece “şimdi nasıl anlıyoruz?” sorusuyla değil, “**buraya nasıl geldik?**” sorusuyla birlikte ele almak.

Tarihsel Bir Panorama: Yedi Alan, Tek Zeminde

Bu çerçevede kitap, birbirini tamamlayan şu yedi temel alanın **tarihî serüvenini** ortaya koymaktadır:

1. Din Sosyolojisinin Tarihi

Dinin toplumsal boyutunu anlamaya dönük ilk modern girişimlerden, Durkheim, Weber ve Simmel gibi klasiklerden başlayarak; daha sonra din-modernleşme, sekülerleşme tartışmalarına, yeni dindarlık biçimlerine ve güncel saha araştırmalarına uzanan bir çizgi takip edilmektedir. Böylece din sosyolojisi, yalnızca “bugünkü kavramlar” üzerinden değil, kendi iç evrimiyle birlikte kavranmaktadır.

2. Dinler Tarihinin Tarihçesi

Dinler tarihinin oryantalist arka planı, mitoloji ve karşılaştırmalı din çalışmalarından gelen miras, Avrupa merkezli bakış açılarının eleştirisi ve yerel-yerli yaklaşımların yükselişi ele alınmakta; dinler tarihinin “sadece dinleri anlatan” bir alan olmaktan çok, **yöntem tartışmalarıyla büyüyen** bir disiplin olduğu gösterilmektedir.

3. Din Felsefesinin Tarihi

Klasik metafizik tartışmalardan Tanrı'nın varlığına dair akıl yürütmelere; kötülük problemi, vahiy-akıl ilişkisi, dinî dil, din-bilim ilişkisi ve modern kuşkuculuk tartışmalarına uzanan geniş bir çizgi, tarihsel uğraklarıyla birlikte ele alınmaktadır. Böylece din felsefesinin, yalnızca soyut akıl yürütmeler değil, **dönemlerin fikrî krizlerine verilen cevaplar bütünü** olduğu ortaya konulmaktadır.

4. Din Antropolojisinin Tarihi

Kolonyal dönemin dışlayıcı bakış açısından, yerli kültürlerle duyarlı “içeriden anlama” çabalarına; ritüel, mit, sembol, beden, mekân ve zaman deneyimi üzerinden dinin kültürel boyutunu çözen kuram ve araştırmalar tarihî örneklerle ele alınmaktadır. Din antropolojisi böylece, dinin “öteki”nin dünyasında değil, “insanlığın ortak mirasında” nasıl yer aldığını gösteren bir alan olarak konumlandırılmaktadır.

5. Din Eğitiminin Tarihi

Aile ve cemaat temelli geleneksel aktarım biçimlerinden, medrese ve kilise okullarına; modern ulus-devletin okullaşma sürecinde din eğitiminin geçirdiği dönüşümlerden, çoğulcu toplumlarda din eğitiminin yeni modellerine kadar uzanan bir tarihsel çizgi, hem kurumsal hem pedagojik boyutlarıyla ortaya konulmaktadır. Böylece din eğitimi, sadece “nasıl öğretilim?” sorusu değil, “**hangi tarihî bağlamda neyi, neden böyle öğrettik?**” sorusuyla birlikte tartışılmaktadır.

6. Fenomenoloji ve Din Fenomenolojisinin Tarihçesi

Husserl ile başlayan fenomenolojik bakışın, din tecrübesine uygulanma biçimleri; “öz”e, “tecrübenin kendisine” ve “önyargısız tasvir”e vurgu yapan yaklaşımlar tarihî örneklerle ele alınmakta; din fenomenolojisinin hem imkânları hem sınırları gösterilmektedir. Böylece okuyucu, din fenomenolojisini yalnızca bir yöntem etiketi olarak değil, **belirli bir tarihsel-felsefî arka planın ürünü** olarak tanıma imkânı bulacaktır.

7. Din Psikolojisinin Tarihi

William James'in dinî tecrübeye ilişkin öncü analizlerinden, Freud ve Jung'un farklı yorumlarına; davranışçı, hümanist ve bilişsel yaklaşımların dine bakışına; günümüzde dinî başa çıkma, din ve ruh sağlığı, dindarlık tipleri gibi konulardaki araştırmalara kadar uzanan süreç, disiplinin kendi tarihsel gelişimi içinde sunulmaktadır. Böylece din psikolojisi, yalnızca

“teoriler yığını” değil, **insanın inançla kurduğu içsel ilişkiyi çözmeye çalışan uzun bir araştırma zinciri** olarak görünür hâle gelmektedir.

Disiplinler-Arası Bir Okuma Daveti

Bu kitabın temel iddiası şudur:

Din olgusunu anlamak için tek bir disiplin yetmez.

Din sosyolojisi, dinler tarihi, din felsefesi, din antropolojisi, din eğitimi, din fenomenolojisi ve din psikolojisi; aynı hakikatin farklı veçhelerini, farklı yöntemlerle inceleyen alanlardır. Bu disiplinlerin her biri, kendi tarihsel bağlamında doğmuş, belli krizlere cevap üretmiş, zamanla dönüşmüş ve başka alanlarla kesişmiştir.

- Bu nedenle elinizdeki kitap, sadece “bilgi veren” bir derleme değil, aynı zamanda şu çağrıyla yapan bir metindir:
- Din sosyolojisini okurken, dinler tarihinin tarihsel duyarlılığını hatırlamaya,
- din felsefesini incelerken, din psikolojisinin bireysel tecrübe analizlerinden haberdar olmaya,
- din eğitiminin kurumsal tarihini tartışırken, din antropolojisinin kültürel bağlam uyarılarını dikkate almaya,
- fenomenoloji ve din fenomenolojisiyle meşgul olurken, tüm bu disiplinlerin “insanı anlamak” gibi ortak bir dertle kesiştiğini görmeye davet eden bir okuma...

Kimler İçin?

Bu kitap;

- İlahiyat fakültelerinde okuyan ve derslerinde bu alan adlarıyla sık sık karşılaşarak “bu disiplinlerin kökü nereye dayanıyor?” diye merak eden öğrenciler için,
- Dinî olguyu sosyolojik, psikolojik, felsefî ve tarihsel boyutlarıyla çalışan lisansüstü araştırmacılar için,
- Sosyal bilimler-ilahiyat kesişiminde düşünen, ders veren, proje yürüten akademisyenler için,
- Ve kısaca, “Din ve insan ilişkisini sadece bugünle sınırlı görmeyip, bu ilişkinin bilimsel düşünce içindeki tarihî serüvenine de tanıklık etmek isteyen” tüm okuyucular için kaleme alınmıştır.

Her disiplinin kendine mahsus kavramları ve yöntemleri var; ama hepsi nihayetinde **“insanın inançla kurduğu ilişkiyi anlamaya çalışma”** ortak paydasında buluşuyor. Bu kitap, yedi farklı alanın tarihini bir araya getirerek,

o ortak paydayı tarihselleştirmeye, katmanlandırmaya ve görünür kılmaya çalışıyor.

Eđer bu sayfalar;

- bir öğrencinin zihninde yeni bir soru kıvılcımı yakar,
- bir araştırmacının yöntem ve literatür farkındalığını derinleştirir,
- bir hocanın dersinde tarihsel arka planı daha güvenle anlatmasına imkân verir
- ve en nihayetinde dinin çok-boyutlu doğasını, çok-disiplinli bir bakışla kavramamıza küçük de olsa bir katkı sağlarsa,

bu önsöz amacına ulaşmış sayılacaktır.

İnsanın ve inancın tarihine, disiplinler-arası bir yolculuğa hoş geldiniz.

PROF. DR. EMİNE ÖZTÜRK - PROF. DR. MEHMET CEM şAHİN

KARS/İZMİR

BÖLÜMLER VE YAZARLAR

1. BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DİN SOSYOLOJİSİ TARİHİ

Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK | ORCID: 0000-0003-2127-7431

2. BÖLÜM

DİNLER TARİHİNİN TARİHİ

Prof. Dr. Mustafa ALICI | ORCID: 0000-0002-8070-8425

3. BÖLÜM

DİN ANTROPOLOJİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Prof. Dr. Mehmet Cem ŞAHİN | ORCID: 0000-0001-9788-353X

4. BÖLÜM

DİN FELSEFESİNİN TARİHİ

Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU | ORCID: 0000-0001-8453-5800

5. BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNİN TARİHİ

Dr. Öğr. Üyesi Çetin DOĞRU | ORCID: 0000-0002-6487-1310

6. BÖLÜM

FENOMENOLOJİ VE DİN FENOMENOLOJİSİNİN TARİHÇESİ

Prof. Dr. Mustafa ÜNAL | ORCID: 0000-0002-4800-9122

7. BÖLÜM

DİN PSİKOLOJİSİNİN TARİHİ

Prof. Dr. Asım YAPICI | ORCID: 0000-0002-7041-9064

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DİN SOSYOLOJİSİ TARİHİ	1
<i>Emine ÖZTÜRK</i>	

2. BÖLÜM

DİNLER TARİHİNİN TARİHİ	23
<i>Mustafa ALICI</i>	

3. BÖLÜM

DİN ANTROPOLOJİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	39
<i>Mehmet Cem ŞAHİN</i>	

4. BÖLÜM

DİN FELSEFESİNİN TARİHİ	49
<i>Tuncay İMAMOĞLU</i>	

5. BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNİN TARİHİ	65
<i>Çetin DOĞRU</i>	

6. BÖLÜM

FENOMENOLOJİ VE DİN FENOMENOLOJİSİNİN TARİHÇESİ	85
<i>Mustafa ÜNAL</i>	

7. BÖLÜM

DİN PSİKOLOJİSİNİN TARİHİ	111
<i>Asım YAPICI</i>	